

Тағылымы мол тұлға – Заядан Болатхан Қазыханұлының 60 жас мерейтойына арналған құттықтау

Тағылымы мол тұлға – Заядан Болатхан Қазыханұлының 60 жас мерейтойына арналған құттықтау

Құрметті Болатхан Қазыханұлы!

Сізді 60 жасқа толған мерейтойыңызбен шын жүректен құттықтаймыз! Осы таңда адам өмір жолының асқар биігі – алпыстың шыңына шығып отырған сізді, ғұмырын Қазақстан болашағына арнаған зиялы азамат ретінде таниды.

Бұл жылдар сіздің қоғамдық және жемісті еңбегіңіздің нағыз кемеліне келген кезең болды. Туған елге деген сүйіспеншілік арқылы парасатты да рухы биік ізбасарларыңызды тәрбиелеу жолында дарынды ұйымдастырушы қырынан көрініп келесіз.

Өмір жолында еңбексүйгіштік, қоғамдық белсенділікпен ерекшеленіп, нағыз азаматтық қасиеттерге ие ірі тұлға ретінде Қазақ халқының игілігіне бөленіп, қызметтің ең қызықты да қиын салаларын атқарып отырған абырой-беделіңізді атап өтпей кетуге болмас.

Биология ғылымдарының докторы, профессор, Ұлттық Ғылым Академиясының академигі, әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университетінің Биология және биотехнология факультетінің деканы

Заядан Болатхан Қазыханұлының

ЕҢБЕКТЕРІ МЕН МАРАПАТТАРЫ

Қазақтың қаймағы бұзылмаған киелі ортасында талабын ұштап, табиғаттың құшағында ер жеткен бала ғалымның өмір өрнектері алғаш 1989 жылы өзгеріп сала берді. Дәл осы шақта оның өмірі мен ғылыми қызметінің жаңа кезеңі басталды, оның ғылыми қызығушылықтарының нысаны анықталып, оның тәуелсіз ғалым ретінде қалыптасуына ықпал етті. Содан да болар, болашағына көз салып, үмітін үкілеген ұстаздарының сенімін ақтап, Болатхан Қазыханұлы ғылымға деген мақсатты сапарын Мәскеуде, КСРО Ғылым Академиясының К.А. Тимирязев атындағы «Өсімдіктер физиологиясы институтынан» бастайды, онда 1989 жылдан 1990 жылға дейін альгологтар мен биотехнологтардың танымал мамандары б.ғ.д., профессор В.Е. Семеновко, Л.Н. Цоглин және М.Г. Владимированың жетекшілігімен зерттеуші-тәжірибе жинақтаушы болып қызмет істеді. Елден жырақта ілім жинап, ұлттық биология ғылымының дамуына қайтсем де үлесімді қосамын деген тегеурінді мақсат жас аспирантты одан әрі қанағаттандырып, ол ғылыми әлеуеті жоғары ортада шынықты. Ұстаздарының қолдауы мен шапағатын сезініп, ғылыми жаңалықтардың басында жүрді. Ленинград мемлекеттік университетінің биотехнологиялық орталығында 2 жылдық тағылымдамадан өттіп, профессор, КСРО ҒА академигі С.Г. Инге-Вечтомов, б.ғ.д., профессор К.В. Квитко, б.ғ.д., профессор В. В. Громов, б.ғ.к., профессор А.С. Чунаев сияқты танымал ресейлік ғалымдармен бір ортада зерттеу жұмыстарын жүргізді. Тың бағыттардағы талапты ізденістер, іргелі ғылымның ішкі қыртыстарына тереңнен үңілу, жасампаздыққа, жаңалыққа құмар көңіл аңсары өзінің нәтижесін көрсетіп, өзінің жасынан жоғары жетістіктерге бастады. Жас болса да, жаңа тақырыптарға тереңнен бойлаған талапты ғалым еңбегінің көрсеткіші сол кездегі ірі жеңіс – «КСРО-ның микробалдырлар дақылдары коллекцияларының каталогы» жинағына енгізілген хлорелла мутантты штамдарын сипаттау және сертификаттау санатымен көрініс тапты. Ғылымдағы сирек кездесетін құбылыстарды жас ғалым Заядан Б. Қ. тап басып, сол кездердегі биология саласындағы бұлыңғыр бағыттарға сәуле сыйлады. Байыпты зерттеуді ретіндегі биотехнология салесенді заттардың өндіруші ретіндегі биотехнология салесенді заттардың өндіруші іңбасын айқын танытқан галым өмір өткелдеріне назар ерекше тебіренеді.

Тарихи отан, қастерлі атажұртқа жетелеген арман-мұрат ең ісіннің қуатымен Болатхан Қазыханұлы 1991 жылы Қазақ елінің қасиетті топырағына аяқ басты. Оның елімді көркейтуге қайтсем де ат салысамын деген ізгі мұрат тұлғаның тұлғасында айрықша көктеп, ел мен жердің даму жолына жұмсалды. Алатау етегінде орналасқан арман қала Алматыдағы қызмет ғылым саласымен өрбіп, Болатхан Қазыханұлы Қазақстан Ұлттық Жаратылыстану ғылымдары академиясының академигі, қазіргі уақытта РМК «Микробиология және вирусология институты» бас директоры А.К. Садановтың шапағатына бөленді. Олардың бірлескен ғылыми жұмыстарының нәтижесінде Б.К.Заяданның жетекшілігімен микробалдырлардың экологиясы бойынша алғашқы кандидаттық диссертация қорғалды. Шәкіртін баулыған мерейлі ұстаз мәртебесі, ғылыми ортаның ерекше қолдауы Болатхан Қазыханұлының тағдыр торабын Қазақстан Ұлттық Жаратылыстану ғылымдары академиясының академигі А.А. Жұбанованың жетелеуімен Қазақ Ұлттық университетінде түйістірді. Қазақ ұлттық университетіндегі биологиялық зертханалар, мол кітап қоры ғалымның ғылыми тегеурінін жетілдіріп, оның «биоөлеміндегі» алтын қазыққа айналды. Зерттеу нысанасына дөп тиетін ғылыми көзқарасының арқасында ұстаздық баспалдаққа аяқ басып, сол кездердегі Қазақстан микробиологиясындағы тың қатпарлардың бірі фототрофты микроорганизмдердің биотехнологиясын дамытуға күш жігерін салды. Осылайша, Қазақстанда алғаш рет әл-Фараби атындағы ҚазҰУ-нің сол кездегі микробиология кафедрасында, Б.К. Заядан фотобиотехнология зертханасын құрды, оның базасында қазіргі уақытта микробалдырлар мен цианобактериялардың молекулярлық-генетикалық таксономиясы, микробалдырлар биологиясы мен экологиясы, фототрофты микроорганизмдердің физиологиясы, биохимиясы және биотехнологиясы бағыттары бойынша ғылыми зерттеулер табысты жүргізіліп келеді.

Жоғарыда аталған ғылым жолындағы соқпақтар мен жарқын жетістіктер, оқу-білім санатындағы маңызды тарихи даталар – Болатхан Қазыханұлына тиесілі өнегелі өмірдің бір парасы ғана. Әрқашан берекелі істерге бастамашы ғалым «Фототрофты микроорганизмдер, оларды биотехнология мен биоэнергетикада қолдану» бағыты бойынша Қазақстанда тұңғыш ғылыми мектеп құрды. Жасампаз мектеп іргесінде қазір әл-Фараби атындағы ҚазҰУ Биология және биотехнология мәселелері ғылыми-зерттеу институтының биотехнология зертханасы жұмыс істейді. Осы зертхана базасында ғалым микробалдырлар мен цианобактериялардың биологиясы мен биотехнологиясына арналған ҚР БҒМ және ҰҒА қаржыландыратын 18 ғылыми-зерттеу жобасына басшылық жасады. Командалық жұмыстарды тиімді ұйымдастыра білген зерттеуші мектептегі ғылыми бағыттарды биотехнологиялық маңызды факторлаға орайластыра құра білді. Аталмыш санаттардың ішінде: фототрофты микроорганизмдердің перспективті дақылдарын іздеумен және зерттеумен, атап айтқанда медицинада биологиялық белсенді заттар (ББЗ) және ауыл шаруашылығы үшін биологиялық белсенді қоспалар (ББҚ) алу, биоотын және биотыңайтқыштар алу, ластанған қоршаған орта объектілеріне биомониторинг және биоремедиация жүргізуден тұратын бірнеше бағыттар бар.

Ғылым жолы – аса күрделі бағыт. Оның құдіреті сонда, атаулы жолдың кезекті нүктелерінен өтуде, белестерін еңсеруде төзімсіздік танытқандар болса, бірден жолда қалдырады. Ұшан-теңіз біліммен қаруланып, шыдам мен шыңдалудың шеберлігін болмысына қашағандар ғана шынайы ғылымның мінберіне шықпақ. Баршамыздың ұстазымыз, биология ғылымдарының докторы, профессор Б.К. Заяданның еңбегі де өріптестері, ұжымы, ұлтының тарапынан еш елеусіз қалмады. Оның ішінде ғылым докторлығынан бастап, халықаралық марапаттар тізбегі өнімді еңбегінің жарқын нәтижесін айғақтап, ғылыми-көпшілік қауымды, ізбасарларды жігерлендіреді. Мәселен, 2018 жылы ҚР Білім және Ғылым министрлігі марапаттаған «Қазақстан Республикасының ғылымды дамытуға сіңірген еңбегі үшін» төсбелгісі көңілімізге ерекше қуаныш сыйлап, ғылым жолындағы жарқын жетістіктің эталоны ретінде ойымызға орнықты. Оқытушылық, ұстаздық қызметте биік белестерді еңсеріп, ғылыми-педагогикалық нәтижелерімен өнеге өрнегін салды. Қазіргі уақытта ол алыс және жақын шетелдерде және Қазақстанда 20-ға жуық патенттер мен 400-ге жуық публикациялар, оның ішінде 15 кітап пен 5 монографияның және International Journal of Hydrogen Energy, Journal of Biotechnology, Genome Announcements, FEMS Microbiology Letters, Photosynthesis Research, Russian journal of Plant physiology, Microbiology, Applied Microbiology and Biotechnology, Renewable and Sustainable Energy Reviews сияқты халықаралық, жоғары рейтингті журналдарда жарияланған 80-нен астам мақалалардың авторы. Расында, Заяда Қазыханұлы біздің деректер нақтылағандай, ғылымда табысты ерен тұлға, ізденімпаз оқытушы, кәсіби ұстаз ғана емес, елінің қоғамдық-саяси өркендеуіне өз үнін қосқан азамат. 2017 жылы Б.К. Заядан Астанада өткен «Болашақ энергиясы» тақырыбына арналған EXPO-2017 халықаралық мамандандырылған көрмесіне қатысып, онда энергия үнемдеудің үздік әлемдік технологиялары, қолданыстағы баламалы энергия көздерін пайдаланудың жаңа әзірлемелері мен технологияларын ұсынды. Шетелдік Adunic AG (Австрия) және EcologicStudio (Лондон) компанияларымен бірлесіп «ЭКСПО 2017 шеңберінде фотобиореакторларда биодизель алу үшін микробалдырларды жаппай дақылдау және мониторингілеу» жобасын басқарды.

Б.К. Заядан жоғары білікті кадрларды даярлауға көп уақыт пен күш бөледі. Оның жетекшілігімен 6 кандидаттық және 9 PhD докторлық диссертациялар қорғалды. Оның шәкірттері республиканың және шетелдің жоғары оқу орындары мен ғылыми мекемелерінде табысты еңбек етуде.

Қоғам игілігіне бағыттап отырған ерен еңбектеріңіздің еліміздің нығайуына өзіндік үлесі бар. Осынау игілікті істе қанатыңыз талмасын, қажыр-қайратыңыз қашанда арта бергей!

Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ-нің биология және биотехнология факультетінің биофизика, биомедицина және нейроғылымдар кафедрасының аға оқытушысы, б.ғ.к. Г.К. Атанбаева

әл-Фараби атындағы ҚазҰУ-нің биология және биотехнология факультетінің биофизика, биомедицина және нейроғылымдар кафедрасының оқытушысы, Исаева Назым.